

Jedan mogući teorijski model pristupa analizi jezičnoga posuđivanja

---

Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran

Source / Izvornik: **Jezikoslovlje, 2007, 8, 5 - 25**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:219573>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Članci – Articles - Artikel

UDK 811.163.42'271.2

811.111'373.613

Izvorni znanstveni članak

Primljen 15.05. 2007.

Prihvaćen za tisak 28.11. 2007.

Branimir Belaj

Goran Tanacković Faletar

Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera

Filozofski fakultet

Osijek

Jedan mogući teorijski model pristupa analizi jezičnoga posuđivanja

Ovaj se članak bavi analizom procesa jezičnoga posuđivanja i prilagodbe stranih riječi pravilima koja djeluju unutar sustava hrvatskoga jezika. Sam proces analizira se na primjerima posuđivanja iz engleskoga jezika te se, u kontekstu teorije radijalnih kategorija i koncepta enciklopedijskoga znanja (koji svojim metodološkim aparatom vrlo temeljito objašnjavaju tijek i logiku jezičnoga posuđivanja), kritički pristupa rezultatima ranijih proučavanja istog procesa, kao i jezičnih promjena uopće. Predlaže se pritom i jedan potpuno novi model analize jezičnoga posuđivanja koji, s jedne strane, čvrsto integrira rezultate nekih ranijih promišljanja o ovoj temi i prikazuje ih u svjetlu međusobne uvjetovanosti, dok s druge strane pruža cjelovitiji uvid u prirodu i tijek jezičnog posuđivanja nego što su to činili prijašnji pristupi, koji su se sustavno bavili samo njegovim pojedinačnim aspektima, ali bez potpunoga uvida u širinu procesa. Iz samoga novog modela mogu se izvesti i neki opći zaključci o prirodi dvaju temeljnih pristupa normiranju leksika (purističkoga i funkcionalnog), kao i neka načela normativnosti leksika, ukoliko zbog izravne uvjetovanosti jezičnoga posuđivanja izvanjezičnom stvarnošću napustimo pomalo paradoksalan pojam leksičke norme.

Ključne riječi: jezično posuđivanje; adaptacija; radijalne kategorije; prototip; funkcija; enciklopedijsko znanje; načela normativnosti leksika.

1. Uvod

U ovome radu bavit ćemo se tijekom procesa jezičnoga posuđivanja i analizom prilagodbe stranih riječi u sustavu hrvatskoga jezika. Pritom ćemo pokušati dosadašnje teorijske pristupe tom problemu integrirati u jedinstven i potpuno nov teorijski model te ukazati na njihove brojne, a u dosadašnjoj literaturi uglavnom nezamjećivane dodirne točke. Kao polazište pri stvaranju vlastitoga modela poslužit će nam kognitivna kritika objektivističkoga pristupa značenju, tj. jedan od iz nje proizašlih pojmova — pojam **radijalnih kategorija** — koji ćemo primijeniti na različite jezične sustave koji se međusobno preklapaju tijekom procesa jezičnoga posuđivanja. U pokušaju da rasvijetlimo taj proces, ali i izvanjezične okolnosti koje ga prate, poslužit ćemo se i konceptom **enciklopedijskoga znanja** ili **znanja o svijetu**, također nezaobilaznim u kognitivističkom pristupu značenjskoj analizi. Osvrnut ćemo se i na neke od ključnih teorijskih postavki proizašlih iz dosadašnjeg sustavnoga proučavanja (kako u Hrvatskoj tako i u svijetu) jezika u kontaktu i jezičnih promjena na leksičkoj razini uvjetovanih izravnim ili posrednim dodirima različitih kultura. Vratit ćemo se tako, s jedne strane, na teze praških strukturalista koje se tiču promjena odnosa unutar jezičnoga sustava (primjenjujući ih u prvom redu na leksičku razinu, ali i uključujući preko nje u analizu i druge razine jezičnoga opisa), a zatim ćemo u svjetlu njihovih zaključaka razmotriti i rezultate do kojih su u proučavanju jezičnoga posuđivanja došli hrvatski jezikoslovci. U prvom ćemo dijelu rada ukratko razjasniti različita teorijska polazišta na kojima se temelji naš model analize jezičnoga posuđivanja, a u drugom ćemo dijelu isti model razraditi i oprimjeriti. Na samom kraju, a s obzirom na predloženi teorijski model, pozabavit ćemo se i problemom mogućnosti normiranja leksika, kao i prirodom odnosa purističkoga i funkcionalnog pristupa standardizaciji, dajući na kraju nekoliko načelnih napomena, tj. prijedloga za jedno moguće rješenje problema odnosa leksika i norme.

2. Rasprava

2.1. U pozadini temeljne ideje ovoga rada leži kognitivna kritika objektivističkoga pristupa kategorizaciji te je stoga potrebno na samom početku ukratko iznijeti njezine ključne postavke.¹ Tradicionalni i s kognitivnog stajališta kritizirani objektivistički pristup kategorizaciji korijene ima još u antičkoj Grčkoj, tj. u Aristotelovim zaključcima o prirodi kategorija od kojih se sastoji stvarnost. Prema takvom pristupu sve su kategorije čvrsto omeđene i

¹ Svi pojmovi od kojih se sastoji teorijski aparat ovoga rada bit će uvedeni i pojašnjeni u daljnjem izlaganju.

odvojene, tj. imaju jasne, zatvorene granice i međusobno se ne preklapaju. One su, nadalje, spoj obveznih obilježja pa bi tako, primjerice, za kategoriju stola obvezna obilježja bila čvrst materijal od kojega je napravljen predmet, ravna ploha i nekakav potporanj toj plohi, obilježja koja bi morao posjedovati svaki član te kategorije.² Ujedno, ta su obilježja prema objektivističkom pristupu binarna, tj. određeni ih član posjeduje ili ne posjeduje (određen je pozitivno ili negativno u odnosu na svako pojedino obilježje). Četvrto je obilježje kategorija prema objektivističkom pristupu potpuna ravnopravnost njihovih članova. Tako je, primjerice, svaki stol jednako dobar predstavnik matične kategorije, tj. određeni predmet ne može biti stol u većoj ili manjoj mjeri, već to ili jest ili nije. Nasuprot tomu, prema kognitivnom su pristupu (koji je i nastao kao kritika upravo opisanoga objektivističkog pristupa) kategorije ustrojene na temelju efekta prototipa. Prototip je najbolji primjerak određene kategorije (takav je, primjerice, već spomenuti stol od čvrstog materijala s četiri noge i ravnom plohom), ali postoje i "lošiji", periferni primjerci unutar iste kategorije (npr. stol od kartona, stol s tri noge, stol s nakošenom plohom, okrugli barski stol i sl.). Kategorije, također, prema kognitivnom pristupu nisu čvrsto omeđene, već se preklapaju i granice su im u nekim slučajevima vrlo nejasne. Slikovit je primjer takvoga preklapanja kategorija preokrenuta kartonska kutija na koju su, recimo, zidari za vrijeme stanke poslagali hranu, piće i pribor za jelo: pripada li ona kategoriji kutije ili kategoriji stola? Uz sve to, prema kognitivnom pristupu članovi kategorija ne predstavljaju ni spoj obveznih obilježja. Oni mogu, ali i ne moraju, posjedovati sva obilježja relevantna za pripadnost kategoriji, a upravo je njihova udaljenost od prototipa unutar matične kategorije obrnuto proporcionalna broju relevantnih obilježja koja posjeduju. Kao rezultat takvoga pristupa javlja se pojam radijalnih kategorija. Upravo radijalne kategorije ustrojene su na takav način da u njih mogu biti uključeni i prototipni i periferni članovi. Periferni su članovi pritom okupljeni oko prototipa prema principu sličnosti, a ne identičnosti (za kategoriju stola prototipan bi bio spomenuti primjerak s četirima nogama i ravnom plohom, a rubni članovi, tj. "lošiji" primjerci iste kategorije, moraju s prototipom biti povezani nekakvom motivacijskom niti,³ ali se istovremeno po nekom obilježju moraju i razlikovati od njega; naprimjer, bili bi od čvrstoga materijala i imali bi četiri noge, ali im površina ne bi bila ravna; bili bi čvrsti i imali bi ravnu plohu, ali bi ona bila

² Aristotel uz obvezna obilježja, koja su ključna za pripadnost određenoj kategoriji, navodi i akcidentalna, tj. ona obilježja koja su rezultat pripadnosti određenoj kulturi, geografskom prostoru i sl., te nisu relevantna za pripadnost određenoj kategoriji. Tako su, primjerice, za pripadnost kategoriji čovjeka obvezna obilježja dvije ruke, dvije noge, uspravan hod i svijest, tj. sve ono po čemu se čovjek razlikuje od životinje, a akcidentalna bi obilježja bila visina, boja kože, boja kose i sl.

³ Upravo je ta motivacija koja kod radijalnih kategorija mora postojati između rubnih i središnjih (prototipnih) članova ono što iz koncepta radijalnosti isključuje prirodne kategorije.

kružnog, a ne pravokutnog oblika, imali bi jednu nogu manje i sl.). Iako sam pojam radijalnih kategorija pripada G. Lakoffu (1987), njegovi se začeci pojavljuju mnogo ranije u *Filozofskim istraživanjima* velikog austrijskog filozofa L. Wittgensteina gdje se na primjeru kategorije *igre* daje kritika objektivističkoga pristupa kategorijama, a kategorije ustrojene na temelju efekta prototipa nazivaju se kategorijama porodične sličnosti (engl. *family resemblance*) koje u potpunosti odgovaraju Lakoffovim radijalnim kategorijama. Međutim, u literaturi se rijetko spominje doprinos koji su istoj ideji dali praški strukturalisti, iako se neka njihova promišljanja u potpunosti poklapaju s kasnije nastalim teorijama prototipa i radijalnih kategorija te su već u samom začetku primijenjena na jezična pitanja.⁴ Tako F. Daneš (1966) zastupa stav prema kojemu je organizacija različitih jezika kao uredno poredanih, simetričnih, pravilnih i uniformiranih sustava jedinica zapravo pogrešna. Drugim riječima, lingvisti trebaju ili odustati od ideje o sistematskoj naravi jezika ili "prilagoditi", odnosno pojednostaviti svoje jezične podatke. On pritom nudi sljedeće rješenje: jezični bi sustav trebalo promatrati kao prostor s nejednakim brojem elemenata, ustrojen po principu **centar – periferija – prijelaz** ili pak masa centara s vlastitim poljima gravitacije koji su u međusobnom dodiru, prožimaju se i hijerarhijski su poredani.

The system of language might thus be presented as space with an uneven density of elements, structured according to the principle 'Centre — Periphery — Transition', or as masses of centres with their 'fields of gravitation' (of various extent and power) which are in contact, mutually infiltrate one another and are hierarchically ordered... (Daneš, 1966: 12)

Prema F. Danešu, problemi nemogućnosti jasnoga (nedvosmislenog) određivanja mjesta nekog elementa u sustavu često su povezani s klasificiranjem elemenata različitih kategorija. Te poteškoće uglavnom proizlaze iz krive pretpostavke da svaki element sadrži sve osobine dane kategorije i da ih sadrži u potpunosti, tj. da su kategorije strogo odijeljene i nedvosmisleno razgraničene. Međutim, autor navodi da bi sve poteškoće bile riješene kada bismo jednostavno odustali od strogoga klasificiranja i prihvatili pretpostavku da je organizacija jezičnih elemenata u "sustavu sustava" drukčije naravi nego što se obično pretpostavlja: kategorije ili potkategorije elemenata ne treba smatrati "kutijama" s oštrim obrisima, već formacijama s kompaktnim središtem i postupnim prijelazom u difuznu periferiju, koja potom postupno prelazi u periferno područje neke druge kategorije.

It appears that both in the synchronous functioning of language and in the dynamics of its development it is exactly groups of language units characterized

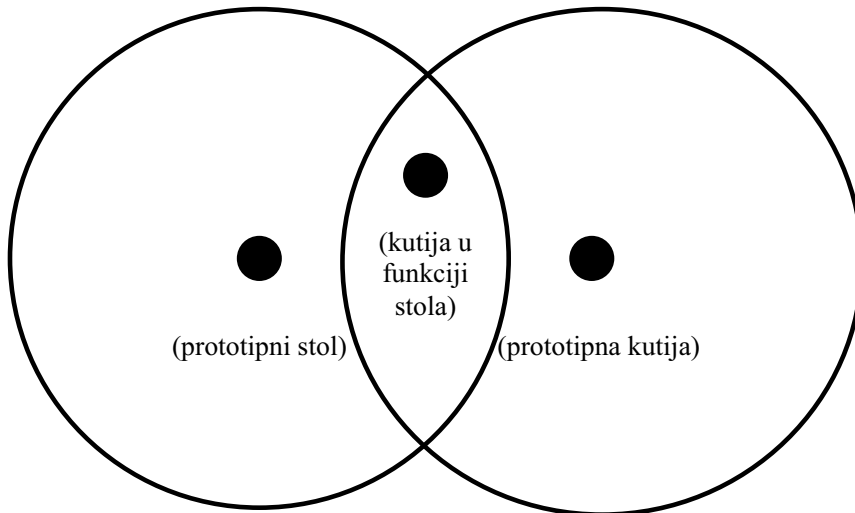
⁴ Na tu činjenicu među rijetkima upozoravaju i Brdar i Brdar Szabo (1993).

by a certain set (complex) of features that play an important part. These groups act as centres of gravitation around which are grouped, at various distances, units which have some features common with these. To overlook this fact would make it impossible to assess the actual nature of the language system and of its functioning, and it would also contradict the speaker's linguistic intuitions. Should the analysis and classification be effected according to individual, simple criteria, it would result in scattered bris which would fail to give a true picture of the reality of language in its hierarchic and systematic relations, and would not do justice to the functioning of language. (Daneš, 1966: 16)

Pojam centra odnosi se na one kategorije koje su neobilježene, primarne i neizvedene, dok se pojam periferije odnosi na elemente koji su obilježeni, izvedeni i manje produktivni. Pravila samog sustava pritom nisu dana unaprijed, nego se formiraju induktivno od dobrih i jasnih primjera prema manje jasnima i dobrima. To znači da kategorije koje se temelje na njima nisu diskretne i nemaju uvijek oštre obrise, već se radi o prijelazima od središta prema periferiji. U tom smislu i promjene na bilo kojoj razini jezičnoga opisa ulaze u sustav s periferije, javljajući se isprva u njemu kao svojevrsna anomalija, no ukoliko su funkcionalno opravdane, a s obzirom na odnose koji vladaju unutar sustava, svjedočimo njihovom bržem ili sporijem pomicanju prema središtu sustava. Danešove teze zapravo su jedna od prvih anticipacija Lakoffova pojma radijalnih kategorija, kao i mogućnosti promatranja samih jezičnih sustava na isti način. Upravo ćemo takav pristup i mi primijeniti na jezične sustave uključene u proces leksičkoga posuđivanja, promatrajući hrvatski i engleski jezik kao dvije kategorije ustrojene po principu centar – periferija – prijelaz, tj. radijalne kategorije u međusobnom preklapanju na leksičkoj razini.

Jedna od mogućih shematizacija radijalne kategorije mogla bi biti i kružnica sa središtem, periferijom i radijusom koji ih spaja. Kružnica u tom prikazu predstavlja određenu kategoriju (npr. kategoriju šalice). U središtu se nalazi prototip (primjerice, to je plitka i široka šalica s jednom ručkom za kavu ili čaj), a uokolo po periferiji razmješteni su "lošiji" primjerci kategorije. Njihova blizina ili udaljenost od prototipa uvjetovane su kulturom u kojoj pojedinac živi, njegovim osobnim sklonostima i svakodnevnim iskustvom ili poznavanjem drugih kultura (tako će, iako ju ne koristi, šalica za kapučino biti za istog pojedinca relativno bliska prototipu budući da ju svakodnevno viđa, ali će šarenu staklenu šalicu za čaj kakva je uobičajena u arapskoj kulturi pojedinac, budući da joj ne pripada, smjestiti na samu periferiju kategorije). Radijus kružnice predstavlja motivacijsku nit koja povezuje određene članove kategorije s obzirom na zajednička obilježja (primjerice, motivacijska nit koja povezuje različite šalice bila bi njihova zajednička namjena – ispijanje tople tekućine).

I međusobno preklapanje kategorija (kao, naprimjer, u već spomenutom slučaju kategorija stola i kutije) može se također shematski prikazati poput dviju kružnica koje se u jednom dijelu međusobno preklapaju (sl. 1).

Sl. 1: Shematski prikaz preklapanja kategorija

U dijelu koji slijedi na sličan ćemo način, ali uz detaljniju analizu prilagodbe engleskih leksičkih jedinica pravilima koja postoje u sustavu hrvatskoga jezika (na različitim razinama jezičnoga opisa), pristupiti i izradi vlastitoga modela prikaza procesa jezičnoga posuđivanja. Shemom sličnom gornjoj prikazat ćemo i kategorije engleskih i hrvatskih riječi (anglizama i kroatizama), pristupajući hrvatskom leksiku kao radijalnoj kategoriji koja je **funkcionalno otvorena** prema leksičkim sustavima drugih jezika. Pokušat ćemo pritom bolje rasvijetliti zonu njihova preklapanja i samoga procesa jezičnoga posuđivanja koji se u njoj odvija te tako raščlaniti tijek prilagodbe anglizama unutar sustava hrvatskoga jezika. U tom se smislu nadovezujemo i na zaključke B. Belaja (2005) u kojemu se kategoriju tuđica također promatra kao radijalnu kategoriju, razlikujući pritom prototipne tuđice (koje nisu funkcionalne u sustavu hrvatskoga jezika) od funkcionalnih riječi stranog porijekla koje su jeziku primatelju nužne jer sam ne raspolaže leksičkim jedinicama kojima bi se aktivirale određene **konceptualne domene**, te zbog toga možemo govoriti o praznim mjestima u značenjskom sustavu. Takve se riječi stranog porijekla, budući da imaju jedinstvenu funkciju u sustavu jezika primatelja (u smislu mogućnosti aktiviranja određenih koncep-

tualnih domena), nalaze na samoj periferiji kategorije tuđica ukoliko istu promatramo kao radijalnu kategoriju. Na ovom smo se mjestu upotrebom pojma konceptualne domene već dotaknuli i drugoga temeljnog polazišta u našem radu, pa je zbog toga u pojmovni sustav potrebno uvesti i pojasniti teorijski koncept znanja o svijetu.⁵

Znanje o svijetu temelj je semantičke analize u kognitivnoj lingvistici. Za razliku od strukturalističkoga pristupa značenju kao negativno određenoj pojavi, ovaj koncept uvodi termin enciklopedijskoga znanja koje je hijerarhijski rasloženo na sljedeće četiri razine:

PROFIL – razina temeljnoga značenja, tj. najuže definicije pojma (primjerice, hipotenuza je najduža stranica pravokutnog trokuta, otok je dio kopna sa svih strana okružen morem i sl.)

BAZA – neposredni značenjski kontekst, ono bez čega je nemoguća konceptualizacija pojma (primjerice, hipotenuzu ne možemo zamisliti izvoenu iz matičnoga konteksta pravokutnog trokuta, kao što ni otok ne možemo konceptualizirati neovisno o moru koje ga okružuje; pravokutni trokut i more predstavljaju baze navedenih pojmova)

DOMENA – mreža znanja koja se u određenom kontekstu aktivira (primjerice, ako je profil najuže značenje pojma hipotenuze, baza mu je pravokutni trokut, a domenu mogu predstavljati ostali geometrijski likovi kojih se možemo sjetiti s nastave matematike)⁶

---

⁵ O pojmu znanja o svijetu i njegovoj presudnoj ulozi u značenjskoj analizi vidi više u Žic-Fuchs (1991).

⁶ Kada govorimo o domenama, važno je naglasiti da su upravo one temelj kognitivnom pristupu značenju. Također, važno je razlikovati temeljne domene u kojima se odvija život i izvan kojih je konceptualizacija nemoguća (to su domene vremena, prostora, temperature i sl.) od apstraktnih koje služe kao neizostavna podloga konceptualizaciji drugoga entiteta. Također, važno je razlikovati i primarne od sekundarnih domena. Primarne su domene one mreže znanja koje se prve aktiviraju prilikom konceptualizacije (primjerice, kada kažemo Ronald Reagan, bit će to domena američkih predsjednika), dok se sekundarne domene aktiviraju tek nakon ulaganja znatnijega mentalnog napora (naprimjer, Reagan i domena američkih glumaca ili Adolf Hitler i domena njemačkih slikara). O primarnim i sekundarnim te o apstraktnim i temeljnim domenama vidi više u Langacker (1987) i Taylor (1995, 2002).

OKVIR – hijerarhijski najviša razina unutar ovako postavljenoga modela, mreža različitih domena⁷ koje se mogu aktivirati pri konceptualizaciji (domene američkih predsjednika i američkih glumaca pri konceptualizaciji Ronalda Reagana, domene geometrijskih likova, rezanja pizze ili ljubavnog odnosa troje ljudi u koje se može projicirati značenje pojma trokuta i sl.)⁸

2.2. Među jezikoslovcima koji su se u Hrvatskoj bavili problematikom jezičnoga posuđivanja nezaobilazno je ime R. Filipovića koji se u nekoliko svojih knjiga (Filipović, 1986, 1990; Filipović i Menac, 2005) sustavno bavio teorijom jezika u kontaktu i proučavanjem procesa leksičkog posuđivanja iz engleskoga jezika. Njegovi su nam rezultati vrijedni iz nekoliko razloga. Prvo, on je u svojim knjigama razradio pojmovni aparat kojim ćemo se i mi koristiti u jednome dijelu svoga teorijskog modela. To se prije svega odnosi na pojmove **modela i replike**, tj. strane riječi koja se radi imenovanja novog pojma preuzima iz jezika davatelja i njezine inačice prilagođene sustavu jezika primatelja na svim relevantnim razinama – ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj. Osim toga, R. Filipović u analizu procesa jezičnoga posuđivanja uvodi i pojmove **importacije i supstitucije**: prvi pojam označava uvođenje novih, dotad nepostojećih jedinica u sustav jezika primatelja, a drugi njihovu zamjenu sredstvima kojima već raspolaže jezik primatelj.

Na svakoj od spomenutih razina jezičnoga opisa R. Filipović i A. Menac (2005: 9-15) razlikuju nekoliko principa adaptacije. U ortografskoj prilagodbi postoji ih pet, a označavaju se simbolima **a, b, c, d** i **e**. Međutim, za hrvatski su jezik relevantna samo prva četiri, a oni se razlikuju po tome što se kod prvoga principa (**a**) ortografija anglizma formira prema izgovoru modela (engleskog izvora); kod drugoga (**b**) prema ortografiji modela (grafemi engleskoga jezika zamjenjuju se grafemima jezika primatelja); treći je princip (**c**) zapravo kombinacija prvoga i drugoga, a po četvrtom se principu (**d**) ortografija anglizma određuje pod utjecajem jezika posrednika, budući da transfer modela u jezik primatelj ponekad nije izravan. Peti se princip (**e**), budući da se autori bave engleskim elementima u hrvatskome i ruskom jeziku, odnosi isključivo na ruski jezik i njegove palatalizirane suglasnike koji se ortografski označuju i u anglizmima. Na fonološkoj razini također se razlikuju tri tipa razvoja fonema prilikom prijelaza riječi iz sustava jezika davatelja u sustav jezika primatelja. Sve fonološke promjene reguliraju se procesom transfonemizacije, a njegovi

⁷ Budući da potpuna interpretacija značenja najčešće ovisi o simultanoj aktivaciji više kognitivnih domena, R. Langacker (1987) uveo je pojam matrice domena kako bi označio ukupnost znanja, spoznaja i uvjerenja koja uvjetuju interpretaciju značenja.

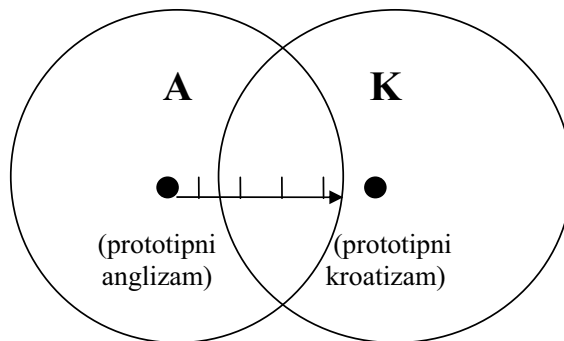
⁸ Više o organizaciji modela znanja o svijetu vidi u Taylor (2002: 186-204).

podtipovi označavaju se simbolima **F0**, **F1** i **F2**. Prvi se tip (**F0**) naziva nultom transfonemizacijom, a javlja se kod adaptacije modela u anglizam ukoliko se opisi fonema engleskog modela uglavnom podudaraju s opisima fonema jezika primatelja. Druga vrsta transfonemizacije, kompromisna ili djelomična transfonemizacija (**F1**), primjenjuje se kada se neki fonem u izgovoru modela ne poklapa s fonemom u izgovoru anglizma po otvorenosti (ako se radi o samoglasnicima) ili po mjestu tvorbe (ako se radi o suglasnicima). Slobodna transfonemizacija (**F2**) obuhvaća slučajeve kada se fonemi engleskoga jezika ne mogu zamijeniti fonemima jezika primatelja jer u njihovom fonološkom sustavu ne postoje odgovarajuće jedinice. Tada se izgovor anglizma formira najčešće prema ortografiji modela. Poput transfonemizacije, i transmorfemizacija (razvoj jedinica morfološke razine na prijelazu iz modela u repliku) ima tri tipa i tvori zatvoren sustav. Nulta transmorfemizacija (**M0**) predstavlja prvi stupanj supstitucije i javlja se kada je model preuzet u jezik primatelj kao slobodni morfem pa nema potrebe za morfološkom adaptacijom osnovnog oblika. Tako, na primjer, imenice toga tipa prelaze u morfološki sustav hrvatskog jezika bez promjene (naravno, prilagođene na fonološkoj razini), pridružuje im se obilježje roda i kao takve se jednostavno uklapaju u neki od sklonidbenih obrazaca u hrvatskom jeziku. Kompromisna ili djelomična transmorfemizacija (**M1**) predstavlja drugi stupanj supstitucije na morfološkoj razini, i to ukoliko anglizam zadržava tvorbeni sufiks (vezani morfem) iz jezika davatelja koji jest fonološki adaptiran, ali nije u skladu s morfološkim sustavom jezika primatelja. Potpuna transmorfemizacija (**M2**) predstavlja treći i završni stupanj supstitucije, a sastoji se u tome da se svi vezani morfemi iz jezika davatelja zamijene vezanim morfemima (sufiksima) jezika primatelja istog značenja i iste funkcije. Na taj je način supstitucija dovedena do kraja, budući da je izvršena potpuna adaptacija engleskoga modela na morfološkoj razini, tj. provedena je potpuna transmorfemizacija. Iz ovakvoga opisa procesa transfonemizacije i transmorfemizacije proizlazi i zaključak autora da svaki strani leksem na putu prilagodbe prolazi kroz sljedeće faze: **model** → **kompromisna replika** (tj. replika koja na nekim jezičnim razinama još nije potpuno integrirana u sustav) → **replika**. U skladu s tim, razvija se stupnjevit prikaz prilagodbe stranih riječi u novom sustavu, iz čega proizlaze i pojmovi **primarne i sekundarne adaptacije** (u kronološkom i kvalitativnom smislu), koje ćemo i mi uklopiti u vlastiti model.

Kao i na prethodnim dvjema razinama, Filipović (1986, 1990) i Filipović i Menac (2005) i na semantičkoj razini razlikuju tri mogućnosti prilagodbe. To su nulta semantička ekstenzija (**S0**), tj. primarna adaptacija koja označuje da u transferu značenja od engleskog modela do anglizma u jeziku primatelju nema promjene značenja, zatim suženje značenja u broju (**S1n**) koje predstavlja najčešću pojavu u prijenosu značenja (tj. specijalizaciju od mnogih značenja modela na jedno specifično značenje u anglizmu) i suženje značenja u polju

(S1f) te proširenje značenja u broju (S2n) i polju (S2f). Nulta semantička ekstenzija te suženja značenja u broju i polju također se pripisuju fazi primarne, a proširenja značenja u broju i polju fazi sekundarne adaptacije.

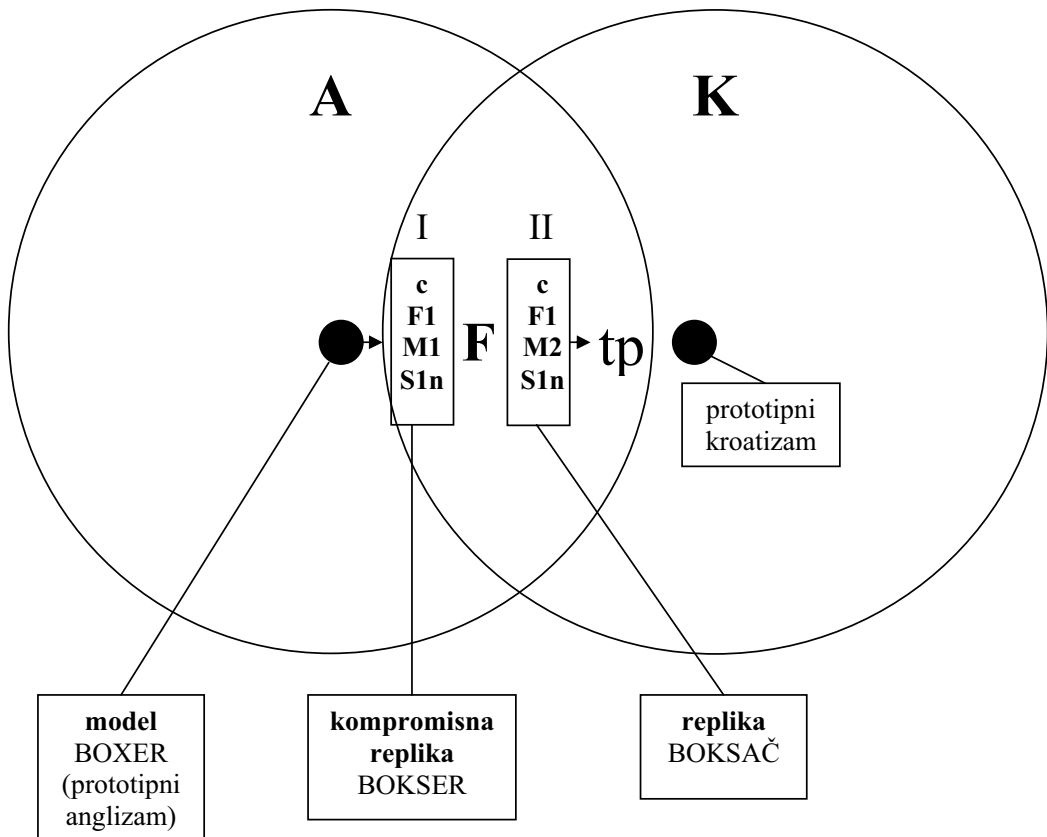
2.3. Svoj ćemo model analize jezičnoga posuđivanja, u kojem se integriraju prethodno izrečene teze u čvrstu cjelinu te se prikazuju u svjetlu međusobne uvjetovanosti, izložiti korak po korak, služeći se shematskim prikazima u svakoj fazi izlaganja. Učinit ćemo to na primjeru posuđenice *boksač*. Na samom ćemo početku sustave engleskoga i hrvatskoga jezika na leksičkoj razini prikazati kao radialne kategorije anglizama i kroatizama ustrojene na temelju efekta prototipa (sl. 2), na sličan način kao što smo to prethodno učinili i s nekim izvanjezičnim kategorijama. Pored toga, definirat ćemo obilježja koja predstavljaju uvjete pripadnosti navedenim kategorijama, odnosno čimbenike prototipnosti članova unutar svake pojedine kategorije.

Sl. 2: Shematski prikaz leksika hrvatskoga i engleskog jezika kao dviju kategorija u međusobnom preklapanju

Simbol **A** u gornjem prikazu označava kategoriju anglizama, a simbol **K** kategoriju kroatizama. Prototipni član kategorije anglizama pritom posjeduje obilježja grafijske, fonološke, morfološke i semantičke prilagođenosti, funkcionalne opravdanosti (u smislu mogućnosti aktiviranja određenih konceptualnih domena koje nisu dostupne drugim leksičkim jedinicama) i tvorbene plodnosti unutar sustava engleskoga jezika, dok prototipnost unutar kategorije kroatizama uvjetuju obilježja grafijske, fonološke, morfološke i semantičke prilagođenosti, funkcionalne opravdanosti te tvorbene plodnosti unutar sustava hrvatskoga jezika. Gornjem ćemo prikazu sada na primjeru posuđenice *boksač* pridodati

shematski prikaz dijela rezultata do kojih je u svojoj analizi prilagodbe te engleske riječi unutar sustava hrvatskoga jezika došao R. Filipović (1990), ali i neke vlastite modifikacije s obzirom na spomenuto shvaćanje funkcije riječi unutar samoga sustava. (sl. 3)

Sl. 3: Prikaz stupnjevite prilagodbe engleskoga modela *boxer* prilikom ulaska u sustav hrvatskoga jezika

Unutar ovako prikazanoga modela, simboli **c**, **F1**, **M1** i **S1n** u prvom okomito postavljenom pravokutniku, a u skladu s definicijama koje smo preuzeli od R. Filipovića, označavaju tipove grafijske, fonološke, morfološke i semantičke prilagodbe odabrane riječi nakon završetka primarne adaptacije u sustavu jezika primatelja (faza primarne adaptacije označena je rimskom brojkom **I** iznad pravokutnika). Simbol **c** govori nam da se grafija kompromisne replike *bokser*

formira dijelom prema ortografiji modela, a dijelom prema izgovoru. Simbol **F1** označava djelomičnu ili kompromisnu transfonemizaciju, budući da se opisi fonoloških sastavnica modela i replike ne podudaraju u cijelosti; simbol **M1** označava da je kompromisna replika *bokser* zadržala strani tvorbeni morfem koji, doduše, jest fonološki prilagođen, ali nije u skladu s morfološkim pravilima sustava hrvatskoga jezika, a simbol **S1n** označava specijalizaciju od mnogih značenja modela na jedno specifično značenje u anglizmu (sportaš koji se bavi boksom). Ta je četverostruka prilagodba predočavanjem unutar zajedničkoga okvira ustvari predstavljena u svjetlu istovremenosti, budući da je teško pronaći empirijske dokaze koji bi prilagodbu na navedenim četirima razinama postavili u kronološki slijed.

Nakon te početne prilagodbe, koja je načelno moguća za svaku stranu riječ, daljnje približavanje središtu kružnice, odnosno području u koje su smješteni prototipni članovi kategorije kroatizama, ostvaruje se preuzimanjem jedinstvene funkcije unutar sustava hrvatskoga leksika (**F**). Upravo je **funkcija** središnje mjesto ovako shvaćenoga modela. Potreba za novom riječju uvijek proizlazi iz promjene izvanjezičnih odnosa, tj. javlja se u trenutku pojavljivanja novoga pojma koji treba označiti. Funkcionalna potreba osnovni je razlog jezičnoga posuđivanja. Kada se u izvanjezičnoj stvarnosti pojavi određena novina, a u jezičnom sustavu nema riječi koja bi tu novinu mogla označiti, na leksičkoj razini nastaje "prazno mjesto". Jezici manjih nacionalnih zajednica tada često posežu za jedinicama iz "prestižnijih" jezika brojnijih, organizacijski i tehnološki naprednijih zajednica.

U sustav hrvatskoga jezika, posebice u novije vrijeme, na taj način ulazi velik broj anglizama. Osim funkcionalnom potrebom, njihov ulazak često je motiviran i svojevrsnom željom za pomodnošću. R. Filipović (1990: 20) jasno razgraničuje te dvije pojave, a i Vesna Muhvić-Dimanovski (2005: 7) u tom smislu govori o denotativnim i konotativnim posuđenicama, smatrajući ulazak prve skupine posuđenica rezultatom stvarne potrebe imenovanja novih proizvoda i pojmova koji su nastali na engleskome govornom području, dok je ulazak druge skupine posuđenica u hrvatski jezik posljedica prestiža što ga uživaju određena država i njezino društvo.⁹ Engleske riječi koje ulaze u hrvatski jezik pokrivaju

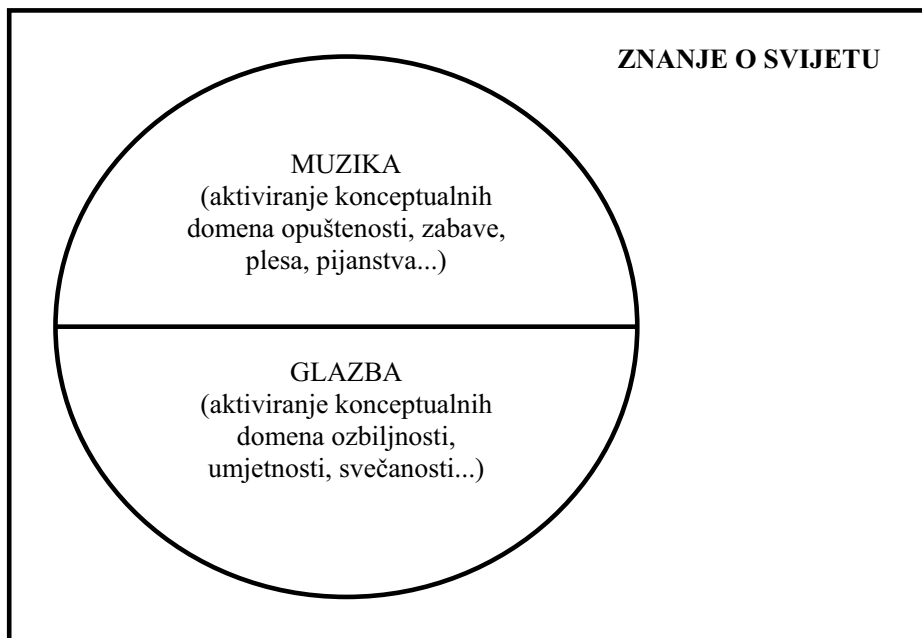
⁹ Važno je naglasiti kako ovaj rad proučava i vrednuje funkcionalnost posuđenica isključivo na leksičkoj razini. Međutim, na razini diskursa moguće je na drugi način sagledati opravdanost upotrebe stranih riječi koje su na razini leksičke posudbe možda nepotrebne, ali u okvirima konkretnoga diskursa ponekad posjeduju naglašenu konotativnu dimenziju i sociokulturalnu motivaciju, budući da su usklađene s njegovim specifičnim ciljevima. Proučavanje razine diskursa široka je tema dostojna obrade u okvirima nekoga budućeg rada, no teorijski model odabran u ovome radu zasigurno je pogodan i za promišljanje tih kategorija koje se često zaboravljaju u purističkom pristupu normiranju leksika.

gotovo sva područja društvenoga života, ali ipak najčešće pripadaju domenama informatičke i drugih tehnologija, suvremene organizacije poslovanja, mode i zabave. Zbog toga je iznimno važno prije svake rasprave o opravdanosti postojanja neke strane riječi u hrvatskom jeziku jasno razgraničiti potrebno od pomodnoga i, u skladu s tim, ono što je funkcionalno u što većoj mjeri i na svim razinama prilagoditi pravilima koja djeluju u sustavu hrvatskoga jezika, a boriti se protiv onoga što je rezultat pomodnosti te je s obzirom na postojeće odnose unutar jezičnoga sustava nepotrebno (takve su, primjerice, tuđice *lifestyle*, *nightlife*, *sound*, *personality* i sl.).

Leksička posudba najčešći je i najjednostavniji način popunjavanja praznih mjesta u sustavu. Druga je mogućnost tvorba potrebne riječi pomoću elemenata vlastitoga jezika, a treća pridodavanje novoga značenja nekoj postojećoj riječi. Označavanje pojma tvorbom nove domaće riječi znatno je teže i rjeđe se ostvaruje u praksi, budući da je za uspješnu tvorbu nove riječi od postojećih elemenata vlastitoga jezika nužno temeljito poznavanje odnosa unutar jezičnoga sustava, njegovoga "morfološkog i leksičkog inventara" (uz nužno razlikovanje sinkronijske i dijakronijske razine, budući da aktualizacija određenih leksičkih elemenata koji pripadaju starijim sinkronijskim razinama zbog već spomenutog sociolingvističkog momenta fascinacije stranim načinom života i samim jezikom koji je od njega teško konceptualno odvojiv, ali i zbog činjenice da takvi elementi često promašuju bit novog pojma koji bi trebali označiti, ima vrlo male izgleda za uspjeh), njegovih tvorbenih obrazaca i uzusa. Kao svojevrsno "kompromisno rješenje" nameće se tada mogućnost dodavanja jednog novog značenja nekoj već postojećoj domaćoj riječi. Ukoliko se taj proces ne prihvati spontano unutar jezične zajednice, također ga je teško provesti u praksi, budući da dodavanje novih značenja postojećim riječima utječe na odnose unutar sustava i privremeno narušava njegovu stabilnost znatno snažnije od uvođenja jedne nove riječi s jednim značenjem.

Funkcionalne potrebe motiviraju ulazak određenih stranih elemenata u svaki nacionalni jezik i nemoguće je postaviti čvrstu branu koja bi spriječila takve procese; oni naprosto proizlaze iz promjena izvanjezične stvarnosti, a dodatno su potpomognuti spomenutim sociolingvističkim čimbenicima. Na mjestu koje je unutar gornjeg prikaza obilježeno simbolom **F** u naš se model uklapa i ranije obrazloženi kognitivni koncept znanja o svijetu. Naime, ako isti model primijenimo na posuđenicu *muzika* (stavljajući ju u odnos s domaćom blisko-značnicom *glazba*), vidjet ćemo da se njihova značenja projiciraju u potpuno oprečne konceptualne domene (prvo značenje u domenu zabave, raskalašenosti, pijanstva, plesa i sl., a drugo u domenu ozbiljnosti, svečanosti, umjetnosti itd.). Zbog toga su i jedna i druga riječ funkcionalno opravdane bez obzira na različito porijeklo. U tom nam smislu kao dodatni argument može poslužiti i de

Saussureova dihotomija značenje/vrijednost, budući da engleska riječ *music* i hrvatska replika *muzika* dijele osnovno značenje, ali imaju različite vrijednosti unutar matičnih sustava: unutar sustava hrvatskoga jezika posuđenica *muzika* posjeduje bliskoznačnicu *glazba* koja ograničava njezinu upotrebu, dok se u engleskom jeziku riječ *music* upotrebljava u svim kontekstima. Navedeni odnos unutar hrvatskoga jezika možemo shematski prikazati na sljedeći način (sl. 4):

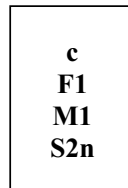

Sl. 4: Shematski prikaz podjele funkcionalnih uloga između bliskoznačnica *muzika* i *glazba* unutar značenjskog sustava hrvatskoga jezika

Ovakve shematske prikaze možemo pridružiti predloženom modelu na mjestu koje je označeno simbolom **F** u slučajevima kada želimo dokazati funkcionalnu opravdanost postojanja bliskoznačnica unutar istoga jezika, budući da se iz njega vidi kako su dvjema riječima, usprkos značenjskoj bliskosti, funkcije unutar zajedničkog sustava prilično različite.

Vratimo se sada započetom prikazu razvoja engleskoga modela *boxer* u hrvatsku repliku. Nakon završetka primarne adaptacije (**I**) i preuzimanja posebne funkcije u novom sustavu, kompromisna replika može se još više prilagoditi pravilima sustava jezika primatelja u fazi sekundarne adaptacije (drugi okomiti pravokutnik u shematskom prikazu modela, označen rimskom brojkom **II**). Kod riječi *bokser* u fazi sekundarne adaptacije engleski tvorbeni

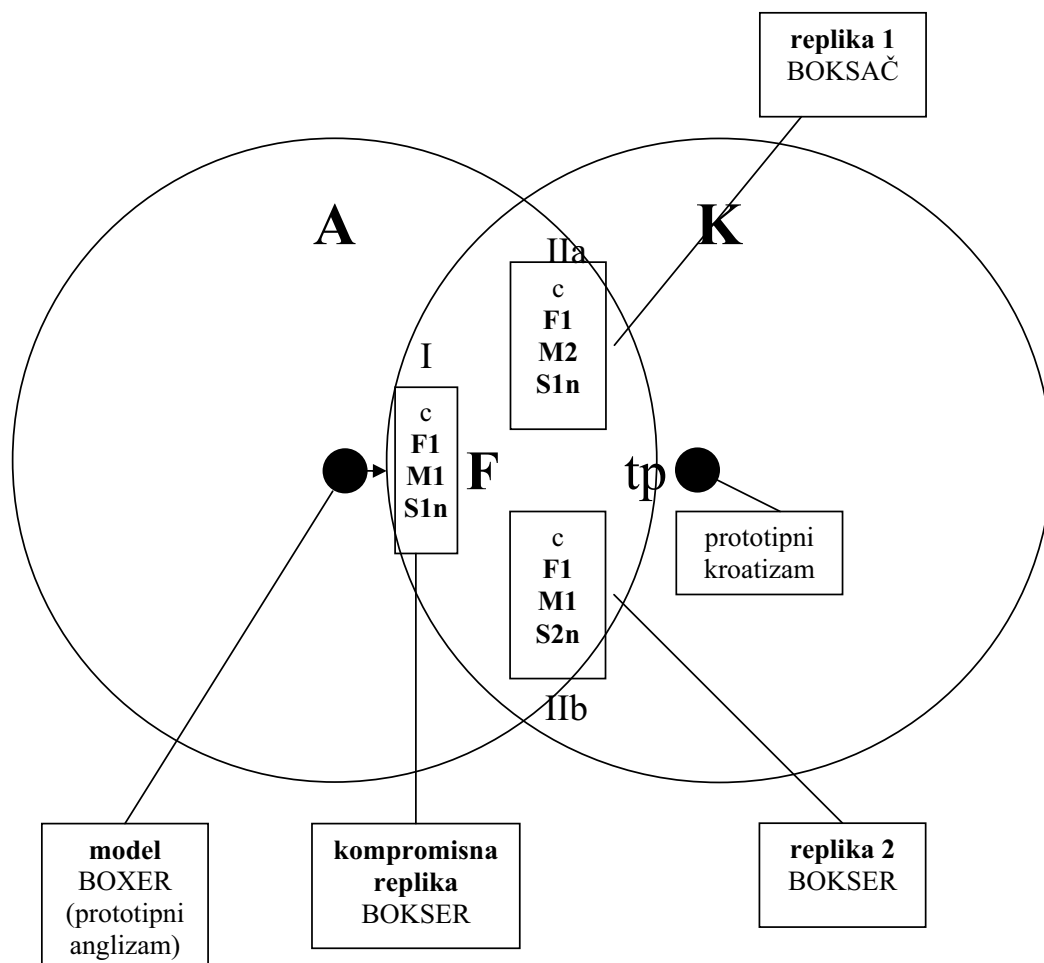
morfem *-er* bit će zamijenjen hrvatskim ekvivalentom *-ač*. Možemo se na ovom mjestu poslužiti i jednom slikovitom usporedbom: ukoliko posuđenu riječ shvatimo kao alat koji nam je nedostajao za hitno obavljanje nekog posla, tada je kompromisna replika koja nastaje u fazi primarne adaptacije slična improvizaciji, odnosno *ad hoc* izrađenom predmetu koji će u tom trenutku riješiti naše praktične probleme, dok je potpuna replika koja nastaje sekundarnom adaptacijom nešto poput predmeta s istom funkcijom koji ćemo prvom prilikom nakon toga kupiti u trgovini u kojoj smo nabavili i sav ostali alat, jer sami osjećamo potrebu za jednoobraznošću svih predmeta na svom radnom stolu. Zahvaljujući supstituciji stranoga morfema hrvatskim (za razliku od importacije u prethodnoj fazi), broj i polje značenja replike ostat će neizmijenjeni u odnosu na kompromisnu repliku, tj. neće se dogoditi semantička ekstenzija koju R. Filipović obično pripisuje fazi sekundarne adaptacije. Naime, prilikom ulaska u sustav hrvatskoga jezika model je zadržao samo jedno od brojnih značenja koja je imao u engleskom jeziku, značenje sportaša koji se profesionalno bavi boksom. Zbog toga smo kompromisnoj replici na semantičkoj razini pridružili simbol **S1n** koji označava sužavanje značenja u broju prilikom primarne adaptacije, a ista se oznaka zadržala i u opisu pune replike. No važno je napomenuti i to da kompromisna replika *bokser* u hrvatskom jeziku doživljava dvojaku sekundarnu adaptaciju – druga replika istoga modela može se shematski prikazati na sljedeći način (sl. 5):

Sl. 5: Druga moguća replika engleskoga modela *boxer* nakon sekundarne adaptacije

Ta će replika zadržati engleski vezani morfem *-er* (importacija je označena simbolom **M1** na morfološkoj razini adaptacije), ali će joj se broj značenja proširiti (semantička ekstenzija označena je simbolom **S2n**). Replika *bokser* u hrvatskom će jeziku tako postati višeznačna, tj. označavat će vrstu hladnog oružja, vrstu pasa, ali i pripadnike tajnog društva koje je 1900. godine pokušalo protjerati strance iz Kine (Boksterski ustanak). U skladu s tim, možemo shematski prikaz u ovom slučaju modificirati na sljedeći način (sl. 6):

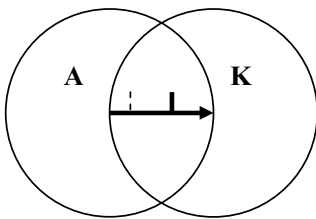

Sl. 6: Prikaz procesa prilagodbe engleskoga modela *boxer* s dvojakom sekundarnom adaptacijom i završnom raspodelom značenja između dviju inačica

Kao što je već vidljivo iz predloženog modela, završni korak koji posuđenica može učiniti na putu integracije u novi sustav jest postizanje tvorbeno plodnosti (**tp**). Što je određena riječ tvorbeno razvedenija u nekom jeziku, to je i njezino mjesto u sustavu čvršće. Posljednji korak do pune prototipnosti unutar sustava hrvatskoga jezika niti jedna posuđenica ne može učiniti: radi se o obilježju njezina porijekla, koje je nepromjenjivo i koje će ju uvijek razlikovati od prototipnih hrvatskih riječi, iako će im prema svim ostalim obilježjima biti vrlo slična.

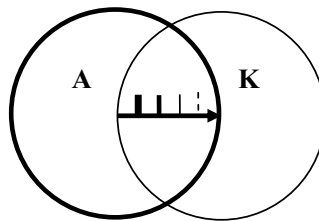
Na ovom mjestu možemo ukazati i na integriranost nekoliko različitih teorijskih pristupa unutar predloženoga modela. U središtu sl. 7 vidi se stupnjevit proces adaptacije modela u sustavu jezika primatelja o kojemu govori R. Filipović (1986, 1990, 2005). Stupnjevitost tog procesa (u smislu razlikovanja primarne adaptacije i kompromisne replike kao njezinoga rezultata od sekundarne adaptacije i pune replike) shematski je prikazana vodoravnom strelicom koja upućuje na smjer procesa prilagodbe (simbol **A** u lijevom krugu označava kategoriju anglizama, a simbol **K** u desnom krugu kategoriju kroatizama) i dvjema kratkim okomitim crtama koje predstavljaju faze kompromisne i pune replike. Tako, naprimjer, isprekidana crta može odgovarati obliku *bokser* koji na morfološkoj razini još nije u cijelosti integriran u sustav hrvatskoga jezika, dok druga, masno otisnuta crta označava potpuno integriranu repliku koja je rezultat supstitucije engleskoga tvorbenog morfema *-er* koji označuje vršitelja radnje hrvatskim tvorbenim morfemom *-ač* u fazi sekundarne adaptacije. Debljina druge okomite crte u shematskom prikazu br. 7 zapravo sugerira bolju integriranost pune replike u sustavu hrvatskoga jezika. Na lijevoj strani sl. 8 pak vidimo prikaz tuđica kao radijalne kategorije kakav donosi B. Belaj (2005). Unutar ovakvoga prikaza lijeva kružnica odgovara kategoriji tuđica engleskoga porijekla, vodoravna strelica označava put od centra prema periferiji te kategorije, a prvoj, najdeblje otisnutoj okomitoj crti odgovaraju prototipne tuđice iz engleskoga jezika, tj. nefunkcionalne, pomodne engleske riječi koje su samo fonološki prilagođene hrvatskom jezičnom sustavu, dok njihova prilagodba na drugim razinama jezičnoga opisa uglavnom izostaje. Takvi su, naprimjer, već spomenuti engleski izrazi *nightlife*, *personality*, *sound* i sl., čije se postojanje u hrvatskom jeziku ne može opravdati nikakvom funkcionalnom potrebom. U skladu s tim, nešto tanja okomita crta s desne strane označava englesku riječ koja zbog novonastalih funkcionalnih potreba u značenjskim odnosima unutar jezika primatelja postaje nešto perifernijim članom kategorije tuđica, iako još uvijek nije na svim razinama u potpunosti prilagođena novom sustavu (takva je, primjerice, već spomenuta kompromisna replika *bokser*). Upravo smo iz tog razloga unutar svoga modela fazu zadobivanja funkcije u novom sustavu postavili između faza primarne i sekundarne adaptacije o kojima govori R. Filipović. Takvom modifikacijom njegova prvobitnoga prikaza ovog procesa nameće se i zaključak da se primarna adaptacija strane riječi u sustavu jezika primatelja može javiti kao posljedica stvarne funkcionalne potrebe, ali i puke mode, dok se sekundarna adaptacija događa tek kada riječ zauzme funkcionalno mjesto u sustavu značenjskih odnosa jezika primatelja, a proizlazi iz potrebe za usustavljanjem novih elemenata na svim razinama jezičnoga opisa. Faza sekundarne adaptacije označena je na sl. 8 trećom, tanko otisnutom crtom, a odgovaraju joj, naprimjer, već spomenute pune replike *boksač* i *muzika*. Četvrta, isprekidana crta označava postizanje tvorbene plodnosti, nakon čega riječ dopijeva na sam rub kategorije tuđica, tj. postaje

njezinim perifernim članom (od replika *boksač* i *muzika* tako se, primjerice, u hrvatskom jeziku bez problema mogu tvoriti pridjevi). Budući da se sl. 8 naglašava tijekom procesa jezičnoga posuđivanja promatran s aspekta kategorije tuđica, postupan prijelaz od deblje otisnute crte na lijevoj do tanke, isprekidane crte na desnoj strani pritom predočava sve veći stupanj perifernosti određene strane riječi unutar te kategorije. Na desnoj strani sl. 9 isti je proces prikazan s aspekta jezika primatelja, a na taj je način unutar samoga modela istaknuta i praška koncepcija jezičnih promjena koje se najprije pojavljuju na periferiji sustava poput svojevrsnih anomalija, a potom se, ukoliko su u istom sustavu funkcionalno opravdane, postupnom prilagodbom u njemu potpuno integriraju. Pritom četiri okomite crte označavaju četiri faze koje su opisane i kod pojašnjenja sl. 8, ali unutar ovoga shematskog prikaza obrnut postupni prijelaz od prve, tanke i isprekidane crte (koja odgovara fazi kompromisne replike) do pune, masno otisnute posljednje crte (koja odgovara potpuno prilagođenoj i tvorbeno plodnoj stranoj riječi) označava sve veći stupanj integriranosti određene riječi u sustav jezika primatelja, i to s obzirom na funkcionalnu opravdanost njezina postojanja u novom sustavu (druga okomita crta), potpunu prilagodbu tom sustavu na svim razinama jezičnoga opisa (treća, nešto deblja crta) i postizanje tvorbene plodnosti (četvrta, najdeblje otisnuta okomita crta na sl. 9).

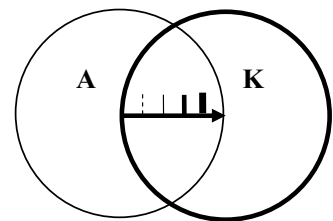
Sl. 7.

Mjesto prikaza integracije engleske riječi u sustav hrvatskoga jezika prema R. Filipoviću

Sl. 8.

Prikaz tuđica kao radijalne kategorije prema B. Belaj (2005)

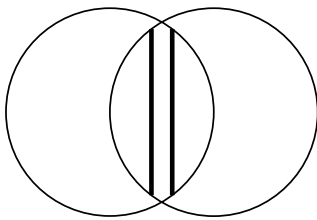
Sl. 9.

Prikaz postupne integracije tuđice u sustav hrvatskoga jezika prema kriteriju funkcionalnosti i prilagodbe svim razinama jezičnoga opisa.

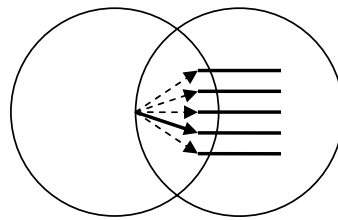
Na temelju ovakvoga modela mogu se slikovito predočiti i neke temeljne razlike između purističkoga i funkcionalnog pristupa normiranju leksika.¹⁰ Naime, dok funkcionalni pristup i sam implicitno potvrđuje ispravnost ovakvoga teorijskog

¹⁰ O funkcionalnom pristupu leksičkoj normi vidi više u J. Silić (1999).

modela, uvažavajući zonu preklapanja jezičnih sustava i procese koji se u njoj mogu dogoditi s obzirom na pojavu novih funkcionalnih potreba u sustavu jezika primatelja, jezični purizam kao da pokušava ponovno zavesti objektivistički pristup kategorijama i u prostoru njihova preklapanja nasilno izgraditi nepropusnu branu (sl. 10).¹¹ Prednost je funkcionalnoga pristupa to što u zonu preklapanja nasilno ne postavlja prepreke, već djeluje poput svojevrsne skretnice, usmjeravajući potrebne nove jezične jedinice prema različitim funkcionalnim stilovima standardnoga jezika i njihovim pojedinačnim kontekstima. (sl. 11).

Sl. 10: Puristički pristup jezičnoj normi u odnosu na predloženi model

Sl. 11: Funkcionalni pristup jezičnoj normi

Ako si na samom kraju dopustimo još malo slikovitosti, možemo reći kako bi puristički pristup jezičnoj standardizaciji bio primjereniji kada bi jezikoslovci toga usmjerenja umjesto brane na ulazu u hrvatski jezični sustav postavili ljestvicu čiju bi visinu riječi iz stranih jezika mogle preskočiti samo ukoliko zadovoljavaju tri "načela normativnosti" koja proizlaze iz svega što je dosad rečeno: načelo funkcionalne opravdanosti, načelo maksimalne moguće supstitucije i načelo potpune adaptacije na svim razinama jezičnoga opisa. Kada bi se kriteriji postavili na taj način, vrlo bi lako bili stvoreni uvjeti za načelno pomirenje dvaju suprotstavljenih pristupa "normiranju leksika".

3. Zaključak

U ovome smo radu pokušali sustavno prikazati proces prilagodbe stranih riječi u sustavu hrvatskoga jezika, predlažući pritom potpuno novi teorijski model analize samog procesa. Učinili smo to na primjeru jezičnoga posuđivanja iz

¹¹ Upravo je "izgradnja brane protiv tuđica" izraz koji se često može čuti od jezikoslovaca purističkoga usmjerenja.

engleskoga jezika, a naš je model pritom pokazao neke metodološke prednosti u odnosu na ranije teorijske pristupe istom problemu. S jedne strane, on čvrsto integrira rezultate ranijih promišljanja o ovoj temi i prikazuje ih u svjetlu međusobne uvjetovanosti. S druge strane, takav model pruža i širi uvid u cjelovitost i prirodu samoga procesa jezičnog posuđivanja nego što su to činili prijašnji pristupi, koji su se sustavno bavili samo njegovim pojedinačnim aspektima, ali bez potpunoga uvida u širinu procesa. Iz samoga modela mogu se izvesti i neki opći zaključci o prirodi dvaju temeljnih pristupa normiranju leksika (purističkoga i funkcionalnog), kao i neka načela normativnosti leksika, ukoliko zbog izravne uvjetovanosti jezičnoga posuđivanja izvanjezičnom stvarnošću napustimo pomalo paradoksalan pojam leksičke norme.

Literatura:

- Belaj, Branimir (2005). O nekim aktualnim pitanjima pravopisne i leksičke norme u hrvatskom jeziku. Nikčević, Vojislav P., ur. *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika*, Cetinje: Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, str. 319-337.
- Brdar, Mario, Rita Brdar-Szabó (1993). FG and prototype theory: A case study from English, German, Croatian and Hungarian. *WPFG* 51.
- Daneš, František (1966). The relation of centre and periphery as a language universal. *Travaux Linguistique de Prague* 2: 9-21.
- Filipović, Rudolf (1986). *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: JAZU - Školska knjiga.
- Filipović, Rudolf (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* Zagreb: JAZU - Školska knjiga.
- Filipović, Rudolf, Antica Menac (2005). *Engleski element u hrvatskome i ruskom jeziku*, Zagreb: Školska knjiga.
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of cognitive grammar. Vol. 1*. Stanford: Stanford University Press.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (2005). *Neologizmi, problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.
- Saussure, Ferdinand de (2000). *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: Artresor.
- Silić, Josip (1999). Leksik i norma. Samardžija, Marko, ur., *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 282-292.
- Taylor, John, R. (1995). *Linguistic Categorization, Prototypes in Linguistic Theory*, second edition. Oxford: Clarendon Press.
- Taylor, John, R. (2002). *Cognitive Grammar*. New York: Oxford University Press.

- Wittgenstein, Ludwig (1969). *Filosofska istraživanja*. Beograd: Nolit. Prvo posthumno izdanje: *Philosophische Untersuchungen*. Oxford: Basil Blackwell, 1953.
- Žic-Fuchs, Milena (1991). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu*. (Biblioteka SOL). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Adrese autora:

Katedra za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet
L. Jägera 9
Osijek
branimir.belaj@os.t-com.hr
gorantanackovic@yahoo.com

**A POSSIBLE THEORETICAL MODEL OF THE APPROACH TO THE ANALYSIS OF
LINGUISTIC BORROWING**

The present paper discusses the process of linguistic borrowing and adaptation of foreign words to the rules of Croatian. The process is analysed on the examples of borrowings from English. Earlier studies of this process and linguistic changes in general are critically analysed within the context of the theory of radial categories and concepts of encyclopedic knowledge (whose methodological apparatus provides a detailed description of the course and logic of linguistic borrowing). A new model for the analysis of linguistic borrowing is proposed. This model, on the one hand, integrates the results of earlier studies of this phenomenon and presents them in the light of their mutual interdependence, and on the other hand, offers an integral insight into the nature and course of linguistic borrowing. Earlier attempts studied only individual aspects of linguistic borrowing and did not provide a complete insight into the whole process. On the basis of the proposed model some general conclusions about the nature of two basic approaches to interrelations of lexic and norm (puristic and functional), as well as some principles of lexical normativity can be made, if we abandon somewhat paradoxical notion of lexical norm due to the direct interdependence of linguistic borrowing and extralinguistic reality.

Key words: linguistic borrowing; adaptation; radial categories; prototype; function; encyclopedic knowledge; principles of lexical normativity.